

Н. М. Вдовенко

Еволюція теоретичних поглядів на державне регулювання розвитку аграрного сектору

У статті узагальнено результати проведених досліджень еволюції теоретичних поглядів на регулювання розвитку аграрного сектору. Встановлено, що саме та держава, яка має достатні запаси продовольства, виходить з ним на зовнішній ринок, успішно розвивається; тому аграрний сектор може бути як причиною економічної кризи країни, так і сферою, через яку з неї можна вийти. Доведено, що процес конвергенції підприємництва і державного регулювання буде посилюватися через вимогу сталого розвитку (людини, екології і економіки) і переведення на рейки інвестиційно-інноваційної моделі аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний сектор, держава, економіка, регулювання, рибогосподарське виробництво.

Постановка проблеми. Про роль аграрного сектору у розвитку людства зазначали видатні вчені. Так, Дж. Бернал писав, що своїм виживанням перед лицем природних лих і людського варварства людська цивілізація зобов'язана виключно сільському господарству [1]. Л. Морган зазначав, що найнижча стадія дикунства людства закінчилася із введенням у споживання рибної їжі і користуванням вогнем, а найнижча стадія варварства розпочалася із прирученням тварин у східній півкулі, а у західній – вирощування маїсу й овочів на основі зрошення [20]. А. Тойнбі розробляв закон Виклику-і-Відповіді на основі тези, що людство історично було вимушене відійти від збиральництва і закласти засади аграрної цивілізації [26]. Тобто цивілізація еволюціонувала від споживання риби (екстенсивного використання даних біологічних природних ресурсів) до сільського господарства (поступової інтенсифікації як галузі).

Одночасно з виникненням сільського господарства виникає й держава. За визначенням Платона, держава виникає лише тоді, коли кожен із нас не може задовольнити себе сам, але має ще багато потреб; тобто його створюють наші потреби, а першою і найбільшою потребою є добування їжі для існування та життя [21]. На це вказують і східні філософські школи. Конфуцій у цьому плані зазначав, що перша державна справа – продовольство [6]. Тому в даній роботі розглядаються актуальні питання державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у методологію дослідження питання державного регулювання економіки здійснили А. Сміт, К. Маркс, Дж. Бернал, П. Друкер, А. Тойнбі та інші, праці яких включають аналіз ключових категорій дослідження, філософське обґрунтування, та В. Геєць, П. Саблук, С. Кваша, В. Галушко, А. Діброва, Д. Стеченко, Л. Швайка, розвідки яких містять узагальнення та критичний огляд напрацювань учених із досліджуваної проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення теоретичних поглядів на державне регулювання економіки в цілому та аграрного сектору зокрема.

Вдовенко Наталія Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, докторант Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка, стверджують вчені, – це «економіка знань». Про роль знань у життєдіяльності людини зазначав ще Платон: немає нічого сильнішого за знання. Проте еволюція людства до визнання ролі знань в економічному розвитку зайняла значний історичний період. А. Сміт вказував на те, що люди швидше відкривають більш легкі і швидкі способи досягнення будь-якого результату, коли уся увага їх розумових здібностей спрямована до однієї лише певної мети, але при цьому він відзначав і те, що багато удосконалень зроблено завдяки винахідливості машинобудівників, а деякі – вченими, або теоретиками, професія яких полягає не у виготовленні яких-небудь предметів, а у спостереженні, що оточує і які через це в змозі комбінувати сили найбільш віддалених один від одного і несхожих предметів. З прогресом суспільства наука стає головною професією/заняттям особливого класу громадян і розпадається на велике число спеціальностей, з яких кожна доставляє заняття особливому розряду учених, що, як і у всякій іншій справі збільшує уміння і зберігає час [25]. З точки зору К. Маркса, продуктивну силу праці визначає: середній ступінь мистецтва робітника, рівень розвитку науки і ступінь його технологічного застосування, суспільна комбінація виробничого процесу, розмір і ефективність засобів виробництва, природні умови [16]. Сучасні вчені встановили, що у структурі капіталу країн Заходу питома вага фізичного капіталу знизилася з 78–80% до 31–33%, а людського капіталу збільшилася з 20–22% до 67–69% [28]. Тобто вищенаведена формула К. Маркса, де пріоритет відданий людському фактору виробництва, а не матеріальному, випередила свій час. Справедливо нині звучить його теза, згідно з якою природа не будує машин, що це – продукти людської праці, природний матеріал, перетворений в органи людської волі, створені людською рукою органи людського мозку, уречевлена сила знання [18]. Важливо й те, що К. Маркс чітко відрізняє практичні й теоретичні аспекти діяльності. Він розгортає «Капітал» із тез: при аналізі економічних форм не можна користуватися ані мікроскопом, ані хімічними реактивами – те й інше повинна замінити сила абстракції; теорія, що розглядає сучасне капіталістичне виробництво виключно як скороминущу стадію економічної історії людства, повинна використовувати терміни, відмінні від термінології авторів, що розглядають цю форму виробництва як вічну і остаточну; будь-яке теоретичне рішення має бути вдосконалене, як і раніше, за допомогою накопиченого в широкому масштабі практичного досвіду [16]. За визначеннями Дж. Бернала, цивілізація у її матеріальному аспекті неможлива без науки, представники якої – вчені – обов'язково керуються у своїй діяльності теоріями та поглядами, які почерпнуті із загального фонду людської культури. Історія науки відрізняється нерівномірністю: величезні спалахи активності змінювалися тривалими періодами застою; періоди розквіту науки, як правило, збігаються з періодами посилення економічної активності і технічного прогресу. І саме теорія має відігравати, і останнім часом відіграє, надзвичайно важливу та усе більш позитивну роль у науці [2]. Входження людства до «економіки знань» збіглося з заключним етапом переходу суспільства від індустріального до постіндустріального його стану, який на сьогодні розглядається як наслідок інформаційної революції. З цього приводу Н. Вінер зазначав, що суспільство тягнеться лише до тієї межі, до якої тягнеться дійсна передача інформації, і що й наш організм скріплюється наявністю засобів набуття, використання, збереження і передачі інформації. Проте, на думку Н. Вінера, наша нинішня здатність управляти матеріальним середовищем, що оточує нас, набагато обігнала нашу здатність управляти нашим суспільним середовищем і розуміти його. Н. Вінер стверджував, що обчислювальні машини використовуються

розумно лише у 10% випадків. Таке своє твердження він аргументує, знову-таки, людським фактором: обчислювальна машина цінна рівно настільки, наскільки цінна людина, що використовує її; вона може дозволити людині просунути далі за той самий час, але вона зобов'язана мати ідеї і на ранній стадії перевірки ідей не слід бути залежним від обчислювальних машин [3].

Про визначальну роль теоретичного знання, інтелекту, інформації і науки у розвитку суспільства зазначав і П. Друкер. Він доводив, що нам потрібна нова концепція інформації і нове розуміння процесів навчання [8], оскільки сучасну економіку формує інформація – новий «основний ресурс», яка радикально відрізняється від інших ресурсів. Не входячи до категорії обмежених, необхідно кардинально переглянути як економічну теорію, так і ключові уявлення менеджменту [7]. На думку вченого, у рідких галузях знання правильність дій так сильно залежить від правильності теорії як у економіці, без якої не буде й ефективного управління, точного визначення співвідношення інтелектуального внеску і його інтелектуальних результатів, осмислення науково-технічного прогресу як економічної події та його інтеграції у економічну теорію і економічну політику: якщо реальність не відповідає передбаченню теорії – теорію треба замінити [8]. І тут він робить наголос на «людському факторі»: ефективність діяльності компаній, що працюють у нових галузях, все більше залежатиме від того, наскільки керівництво зуміє впоратися із завданням із залучення, управління й утримання інтелектуальних працівників; Японія пішла шляхом залучення, навчання і мобілізації кожної краплини людської енергії, задіяла увесь талант, який мали її обдаровані громадяни [9]. Отже, і П. Друкер погоджується з тим, що прогрес економіки визначає розвиненість інформаційно втілених теоретичних наукових знань та мобілізації їх носіїв. На думку В. М. Гесця, державний істеблішмент повинен бути креативним у своїх діях, що можливо за умов постійного наближення до суспільства та економіки знань, коли зміст влади змінюється з *влади сили* та *влади капіталу* на *владу знань* [4]. Треба також взяти до уваги важливий висновок фахівців про те, що становлення економіки знань можливе лише за умови формування та ефективного функціонування у країнах, які намагаються створити таку економіку національних інноваційних систем, потреба у яких обумовлена властивістю швидкого оновлення знань через їх прискорене моральне старіння [28]. Згадаємо й прийняту у 2000 р. у Окінаві хартію Глобального інформаційного суспільства (ГІС), яка на сьогодні вже стала невід'ємною частиною стратегій розвитку практично усіх розвинених країн світу. Отже, еволюція від пріоритетів робочої сили й засобів виробництва до інноваційних та інформаційних систем має об'єктивний характер (рис. 1).

А. Сміт, безумовно, надав найбільш розгорнуту для свого часу схему відтворення суспільного багатства. Загалом він визнавав те, що саме земля складає найбільшу, найважливішу і найбільш стійку частину багатства будь-якої великої країни, а також що у кожному розвиненому суспільстві головний товарообмін відбувається між міськими та сільськими жителями. Ним також окреслений генетичний зв'язок виникнення цивілізацій із їх близькістю до водних артерій: народи, що є першими носіями цивілізації, жили біля Середземного моря; з усіх країн на узбережжях Середземного моря Єгипет першим зайнявся у суттєвих розмірах землеробством і промисловістю і удосконалював їх, і Верхній Єгипет ні у жодному місці не віддаляється більш ніж на декілька миль від Нілу, а у Нижньому Єгипті ця велика ріка розгалужувалася на множину рукавів, які за допомогою нескладних штучних споруд забезпечували водне сполучення не лише між великими містами, а й між усіма значними сільськими

поселеннями. І за умови розвиненого сільського господарства, у разі розташування фермерського господарства біля багатих на рибу водойм, рента землевласника відповідає не тому, що фермер може отримати від землі, а тому, що він може отримати одночасно від землі і від моря (рента входить як складова частина у ціну риби). Хоча успішність є обмеженою і невизначеною у справі збільшення кількості, як підкреслює А. Сміт, досить важливого продукту на ринку – риби, через топографію країни, близькість чи віддаленість її різних провінцій від моря, кількість її озер та річок, багатство чи бідність водойм рибою. Саме земля, рудники та риболовство, вважає А. Сміт, по-перше, є головними джерелами поповнення оборотного капіталу, по-друге, вимагають для своєї експлуатації оборотного і основного капіталу: при цьому спостерігається феномен, коли за допомогою продукту землі витягають рибу з води. Кількість продукту, що отримують від землі і риболовлі, з огляду на їх природну продуктивність, залежить від розмірів і належного прикладання витрачених на них капіталів; і якщо капітали однакові та однаково добре прикладені, ця кількість пропорційна їх природній продуктивності [25].

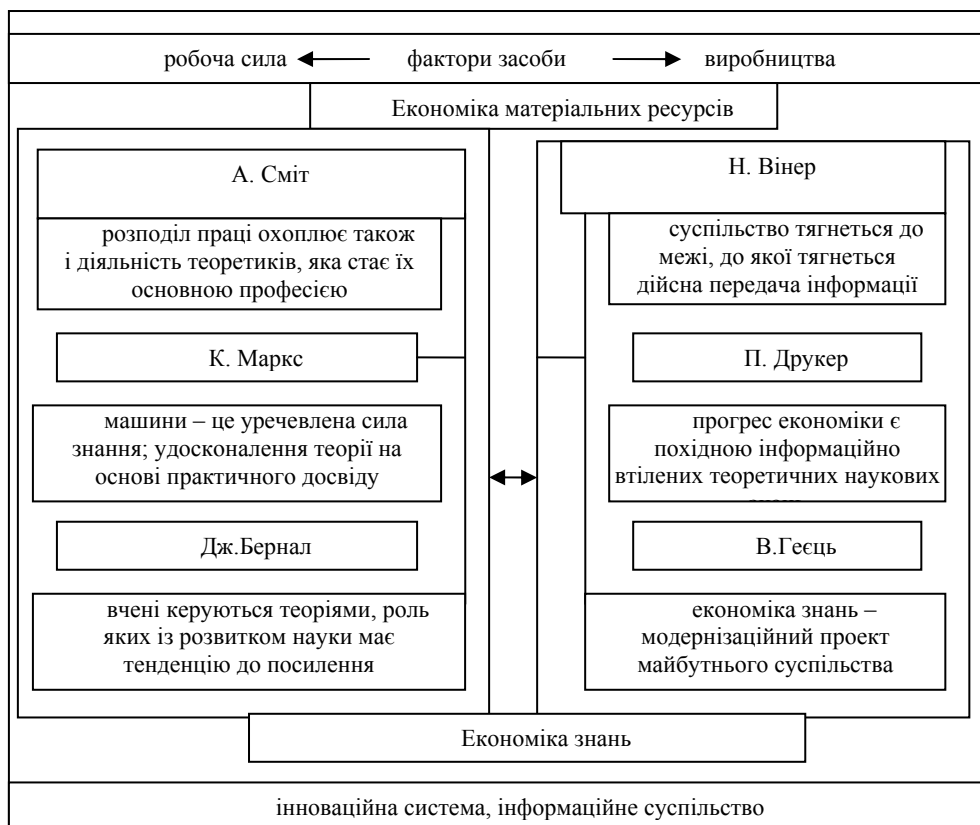

Рис. 1. Теоретична сутність еволюції економіки матеріальних ресурсів у сучасний формат «економіки знань»*

*Джерело: узагальнення результатів праць [4; 7–9; 25; 28].

К. Маркс доводив, що земля (з економічної точки зору до неї належить й вода), яка спочатку забезпечувала людину їжею, існує без будь-якого сприяння з її боку як всезагальний предмет людської праці; усі предмети, які у праці залишається лише вирвати із їх безпосереднього зв'язку із землею – дані природою предмети праці (рибу, яку ловлять, відділяють від її життєвої стихії – води); і хоча сама земля є засобом праці, але функціонування землі у землеробстві передбачає цілий ряд інших засобів праці й порівняно високий розвиток робочої сили [16]. К. Маркс зазначає, що в аграрній сфері технічний прогрес набув поширення раніше, ніж у всіх інших галузях виробництва [15], і що землеробство повинно перетворитися у свідоме наукове застосування агрономії, де сама родючість ґрунту стане змінюватися «із розвитком хімічних та механічних засобів агрокультури» [17]. На залежність аграрного сектору від нерівномірності науково-технічного прогресу, що є дійсною причиною нерівномірності розвитку економіки та породжує ілюзію невідворотності відставання сільського господарства від промислових галузей, вказував і І. І. Лукінов [13]. Тут варто прислухатися до думки П. Т. Саблука, який стверджував, що саме та держава, яка має достатні запаси продовольства, виходить з ним на зовнішній ринок, успішно розвивається; тому аграрний сектор може бути як причиною економічної кризи країни, так і сферою, через яку з неї можна вийти [24]. Інші провідні вчені-економісти України стверджують, що локомотивом економічного розвитку в умовах формування інформаційного суспільства в Україні можуть бути, по-перше, ендогенізована модель розвитку, по-друге, на відміну від країн Заходу не сфера мікроелектроніки та інших високих технологій, а традиційно розвинуті технології, що здійснюють переробку мінерально-сировинних ресурсів та продукції аграрного сектору [10].

Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві» [23] визнано, що пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу об'єктивно впливає з виняткової значущості та незамінності виробленої продукції сільського господарства у життєдіяльності людини і суспільства (рис. 2).

Економічна енциклопедія [11] визначає: теорію держави та економічної ролі держави як певну сукупність концепцій, ідей, положень про соціально-політичну та економічну діяльність держави на відповідних етапах еволюції суспільства та її роль у процесі відтворення; теорії державного регулювання економіки як загальновідомої сукупності певних концепцій, ідей, поглядів, які розробляли представники політичної економії упродовж XVI–XIX ст., а також основних напрямів економічної теорії кінця XIX – початку XXI ст. стосовно причин державного регулювання економіки, його сутності, форм, засобів і наслідків не тільки в історичному, а й у логічному аспектах. Перша Світова війна і Велика депресія у США суттєво змінили точки зору на роль державного регулювання національної економіки. У зазначений період багатство і влада в США належали двомстам корпораціям, які були непідконтрольні громадськості або власникам акцій. І у своєму першому інаугураційному посланні 04.03.1933 р. Ф. Рузвельт пропонує чесно розглянути умови, в яких живе сьогодні країна, і жорстко критикує, по-перше, упертість і некомпетентність саме тих, хто заправляв обміном виробленого людством (якому відомі тільки правила покоління кар'єристів: у них немає бачення перспективи, а коли відсутнє таке бачення – гинуть люди), по-друге, грошових мінйял, банкірів і бізнесменів, що додають священній вірі подобі безсердечної і егоїстичної недоречності. Він висунув і ключові передумови оздоровлення національної економіки: рівень готовності втілити у життя суспільні цінності, вищі, ніж грошовий

дохід; національне планування і контроль суспільних галузей; визнання міжнародних торговельних зв'язків у цій ситуації другорядними стосовно оздоровлення національної економіки (зосередження на пріоритетах); суспільна згода рухатися вперед як тренована і лояльна армія, готова до жертв заради дотримання загальної дисципліни, без якої немає жодного руху вперед і жоден захід не є ефективним [5].

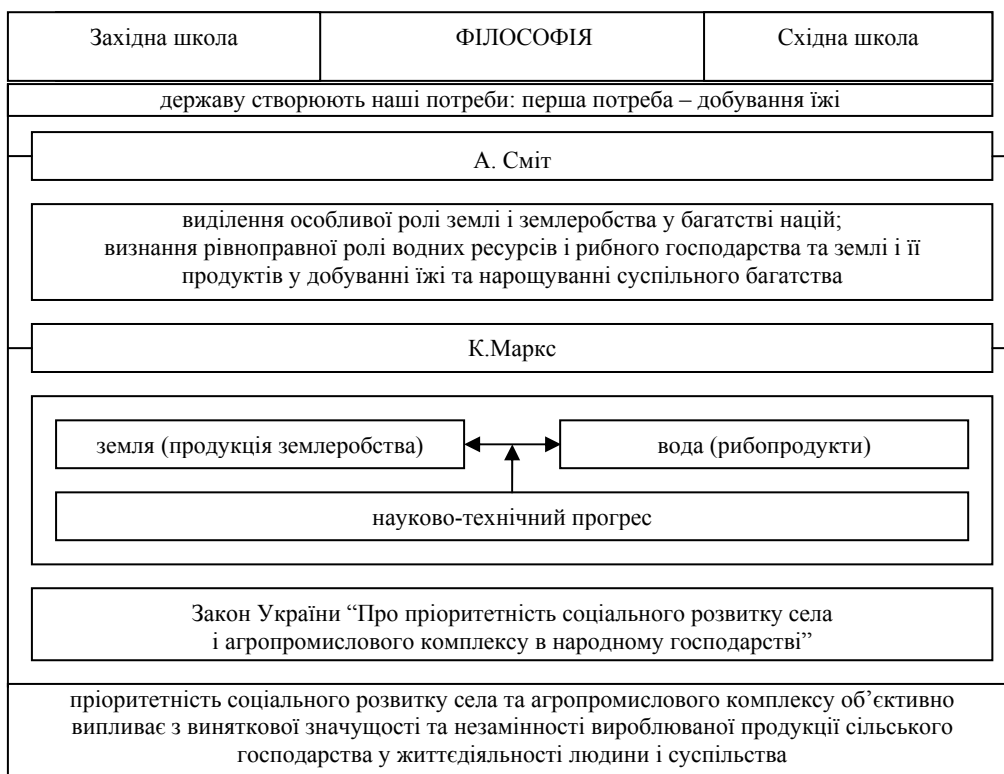

Рис. 2. Теоретична сутність ролі аграрного сектору економіки та водних ресурсів і рибництва у національному розвитку*
*Джерело: узагальнення результатів праць [13; 15–17; 23; 25]

Безумовно, як і влада егоїстичного ринку, про яку говорив Ф. Рузвельт, так і тоталітарні принципи державного управління були засуджені на рівні суспільної свідомості. Ф. Хаєк стверджує: абсолютно неможливо, щоб керівний розум займався усім одноосібно, але уряди уникають залежності свого народу від ввезення певних життєво важливих продуктів харчування [27]. Л. Мізес наголошує на тому, що соціалістичне суспільство не має ніякого методу економічного розрахунку: неможливо визначити, яку саме частку вироблених благ приписати різним комплементарним факторам виробництва, тоді як у системі ринкової економіки дуалізмом ринку і влади держави стримувати і примушувати допускаються різні ідеї [19]. Дж. Гелбрейт зазначає, що із зростанням періоду процесу виробництва і потреби у капіталі для фірми стає все більш ризикованим покладатися на неконтрольовані коливання попиту, і чим складніше

стає технологія, тим ризик більший. Витрати виробництва і ризик, пов'язаний з ними, можуть бути дещо скорочені, якщо держава бере на себе фінансування особливо сміливих технічних проектів або хоча б гарантує ринок для передових у технічному відношенні галузей: один із можливих у цій ситуації напрямів дій – покласти весь ризик на державу, оскільки процес виробництва на більш високих ступенях свого розвитку може висунути такі проблеми, які виходять за рамки інноваційно-інвестиційних можливостей окремої фірми [5]. На думку І. І. Лукінова, заяви, що соціалізм несумісний з ринком, нічого спільного з економічною наукою не має. Він відстоював ідею регулювального впливу держави і стимулювальної дії ринкової конкуренції (тобто синтез стихійно-ринкового і свідомо державного регулювання суперечливих соціально-економічних процесів) [14].

Прийнята у 1994 р. Постанова Верховної Ради України «Про основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період» [22] відзначила, що основною причиною економічної кризи є усунення держави від управління економікою і необґрунтоване перебільшення ролі ринкового саморегулювання в економічній політиці владних структур України (необхідна корекція дій влади для встановлення оптимальної пропорції державних та ринкових регуляторів економічної системи). У впровадженні основних засад державного регулювання необхідно враховувати й певні соціальні, політичні, а також і організаційні умови принципового значення. Так, головною метою інвестиційної політики держави на першому етапі є спрямування ресурсів на розвиток і становлення виробництва, насамперед у пріоритетних галузях, випуск підприємствами конкурентоспроможної та необхідної споживачеві продукції. Держава також має спрямовувати свої зусилля на подолання інноваційної інертності суб'єктів господарювання. З прийняттям у 1996 р. Конституції України була конкретизована роль держави у макроекономічному регулюванні, де у статті 13 записано, що «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, ... є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству». При цьому «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом». Тож держава (органи державної влади та органи місцевого самоврядування) прийняла на себе вирішальну функцію макроекономічного регулювання щодо усієї сукупності природних ресурсів, а також встановлення і регулювання межі прав для усіх суб'єктів власності. Надалі прийнятий у 2003 р. Господарський кодекс України закріпив загалом роль держави у ст. 5: правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. Проте на сьогодні поки що ніхто так і не дав визначення принципам щодо оптимального поєднання держави та ринку. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» закликає до: забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах; розвитку внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках; переходу на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпеки продукції; формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу, збільшення його експортного потенціалу. Але реалізація даних настанов ще

потребує свого теоретичного обґрунтування. Аналіз нормативно-правових актів (Законів України, Указів Президента і актів Кабінету Міністрів України) за період 1992–2011 рр. свідчить про відверто недостатній рівень законодавчої активності у даному блоці права. Усього за цей період було прийнято 12 відповідних Законів України. З них лише 2 безпосередньо стосувалися сільського господарства (1997 р. – Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції; 1999 р. – Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру). Як бачимо, аспекти державного регулювання на законодавчому рівні розглядаються фрагментарно. Прийнятий у 2010 р. Закон України № 2608 спрямований на *обмеження* державного регулювання господарської діяльності у частині Законів «Про пестициди і агрохімікати» та «Про меліорацію земель». Виникає враження, що державне регулювання необхідно гранично обмежити. Тобто у стороннього спостерігача може виникнути хибне уявлення щодо домінування дерегулятивних тенденцій в економіці України. Але теоретичні здобутки вчених актуалізують саме пошук міри у регуляції та дерегуляції стратегічних галузей економіки, у т. ч. аграрного сектору.

З узагальнення визначень державного регулювання, наведених у змісті нормативно-правових актів України, можна зробити висновок, що вони ще суттєво відстають від понять, запропонованих провідними вченими. Нечітко звучить визначення «державне регулювання», наприклад, у Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів»: здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері. Проте перелік тих суб'єктів і завдань державного регулювання, який наведений у Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», прийнятому у 2011 р., свідчить про активізацію процесу удосконалення галузевого права. При цьому не можна не помітити, що розподіл регулюючих повноважень (ст. 6–9 Закону) діють не на користь профільного органу державного управління – органу виконавчої влади у галузі рибного господарства (здійснення державного регулювання у галузі аквакультури, забезпечення формування раціонального ринку вітчизняної продукції аквакультури, здійснення науково-технологічної політики селекції в аквакультури). У той час як Положення про Мінагрополітики від 23.04.2011 № 500/2011 свідчить про те, що саме дане міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної політики в галузях рибного господарства, охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів: затверджує порядок спеціального використання риби й інших водних живих ресурсів. Тому цей розподіл потребує додаткового теоретичного осмислення, аналізу, а також відповідних узагальнень. У контексті розгляду завдань економічної науки у сфері управління господарськими процесами необхідно звернути увагу на те, що рибне господарство в цілому і аквакультура зокрема є специфічним сектором економіки будь-якої країни, а держава посідає чільне місце в розбудові та здійсненні регуляторної політики в аграрному секторі через механізм поєднання принципів, форм, методів і засобів регулювання. Державне регулювання аквакультурного виробництва – це складне і багатоаспектне явище. Воно включає економічні, правові і адміністративні регулятори, що забезпечують активне функціонування. В умовах розвинутого ринку державне регулювання має здійснюватися не директивним управлінням виробничою і фінансовою діяльністю підприємств, а регулюванням соціально-економічними процесами за допомогою системи тарифів, відсотків, податків, цінних паперів,

пільгових кредитів, державних гарантій приватних кредиторів, державного замовлення, дотацій, субсидій. Усі зазначені системи використовують як прямі і опосередковані регулятори розвитку економіки, щоб забезпечити умови для саморегуляції в бажаному напрямі. На нашу думку, визначення поняття «аквакультура (рибництво)» – як цілеспрямоване використання рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) для одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільськогосподарської продукції (риби, моллюсків, безхребетних, водоростей, інших водних організмів) шляхом їх штучного розведення та утримання, що знайшло своє відображення в Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», відповідає притаманній об'єкту фізичній сутності. Якщо ми звернемося до Податкового кодексу, то у ст. 14.1.235 сільськогосподарський товаровиробник – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у т. ч. власно виробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання. Те саме йдеться у Законі «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Закон «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» у ст. 1 свідчить, що основні засади державної аграрної політики поширюються на сільське та рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів (аграрний сектор), соціальну сферу села, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення. Таким чином, аквакультурне виробництво автоматично потрапляє в розряд галузей, які потребують державної підтримки і регулювання й надалі залишається специфічним видом сільськогосподарської діяльності, органічно пов'язаним з головними функціями держави – гарантування продовольчої безпеки, підтримання макроекономічної рівноваги, в тому числі шляхом регулювання міжгалузевих відносин, розвитку ринково-конкурентного середовища, захисту внутрішнього ринку, а також досягнення соціальних стандартів рівня якості життя.

Висновки. Враховуючи викладене, зробимо такі узагальнення:

1. Економіка України – органічна складова частина світової економіки, а тому їй притаманні тенденції руху у напрямі економіки знань, інформаційної революції, насичення теоретичними досягненнями, запровадження національних інноваційних систем.

2. Аграрний сектор економіки на основі використання земельних і водних ресурсів та їх продуктів визнається ключовою сферою забезпечення системи життєдіяльності людини та зростання її економічного багатства (капіталу).

3. Дослідження вчених свідчать, що розвиток цивілізацій бере свій початок від використання саме стратегічних водних ресурсів з подальшим винаходом сільського господарства і послідовного його дрейфу у глибини континентів.

4. Винахід сільського господарства викликав утворення держав, першою функцією яких визнане забезпечення населення продовольством, проте ця функція у різні періоди активізувала і гальмувала розвиток аграрного ринку.

5. Історичний досвід довів, що негативним для розвитку аграрної сфери є як надмірний егоїзм підприємців, так і егоїзм бюрократизованої держави: вихід з такої ситуації – міра повноважень ринку і державного регулювання.

6. Процес конвергенції підприємництва і державного регулювання буде посилюватися через вимогу сталого розвитку (людини, екології і економіки) і переведення на рейки інвестиційно-інноваційної моделі аграрного сектору.

1. *Бернал, Дж.* Возникновение жизни / Дж. Бернал; пер. с англ. – М. : Мир, 1969. – 391 с.
2. *Бернал, Дж.* Наука в истории общества / Дж. Бернал; пер. с англ. – М. : Изд. иностранной литературы, 1956. – 735 с.
3. *Винер, Н.* Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. - 2-е издание / Н. Винер. – М. : Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – 344 с.
4. *Геєць, В. М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць. – К. : НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. – 864 с.
5. *Гэлбрейт, Дж.* Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт. – М. : АСТ; СПб., 2004.
6. *Древнекитайская философия.* Собрание текстов в двух томах. – М. : Мысль, 1972. – Т. 1. – 363 с
7. *Друкер П.* Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2003. – 272 с.
8. *Друкер П.* Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества / П. Друкер; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2007. – 336 с.
9. *Друкер, П.* Управление в обществе будущего / П. Друкер; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2007. – 320 с.
10. *Економіка України : стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. В. М. Геєця.* – К. : Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – 1008 с.
11. *Економічна енциклопедія : у трьох томах / за ред. С. В. Мочерного.* – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
12. *Коломойцев, В. Э.* 100 дней президента Ф. Д. Рузвельта / В. Э. Коломойцев. – К. : Молодь, 1998. – 424 с.
13. *Лукинов, И. И.* Воспроизводство и цены / И. И. Лукинов. – М. : Экономика, 1977. – 431 с.
14. *Лукинов, І. І.* Вибрані твори / І. І. Лукинов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – Кн. 1. – 816 с.
15. *Маркс, К.* Капитал: соч., изд. 2-е / К. Маркс, Ф. Энгельс. - М. : Госполитиздат, 1961. – Т. 25., – Ч. 1. – 490 с.
16. *Маркс, К.* Капитал.: / изд. 2-е / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госполитиздат, 1960.– Т. 23.,– 790 с.
17. *Маркс, К.* Капитал. Критика политической экономии: соч., изд. 2-е / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госполитиздат, 1961. – Т. 25., – Ч. 2. – 460 с.
18. *Маркс, К.* Экономические рукописи 1857–1859 годов ; изд. 2-е / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госполитиздат, 1960. – Т. 46., Ч. 2. – 270 с.
19. *Мизес, Л.* Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории / Л. Мизес. – М. : Экономика, 2000. – 878 с.
20. *Морган, Л.* Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации / Л. Морган, пер. с англ. / под ред. М. О. Косвена – Л. : Изво Ин-та Народов Севера ЦИК СССР, 1934. – 352 с.
21. *Платон.* Государство / Платон // Платон. Соч.: в 3-х томах ; пер. с древнегреч. – М. : Мысль, 1972. – Т. 3., Ч. 1. – 363 с.
22. *Про основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період.* Постанова Верховної Ради України від 15.06.1994 № 61 // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 32.
23. *Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України № 400 від 17.10.1990 // Відомості Верховної Ради. – 1990. – № 45.*
24. *Саблук, П. Т.* Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті / П. Т. Саблук // Доповідь на Третіх Всеукраїнських зборах (конгресі) вчених економістів-аграрників 29–30 березня 2001 р. / УААН, Ін-т аграрної економіки. – К., 2001. – 94 с.

25. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. М. Смит. – ЭКСМО, 2007. – 960 с.
26. Тойнби, А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 640 с.
27. Хайек, Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. А. Хайек; пер. с англ. Е. Осиновой ; под ред. Е. Гордеевой. – М. : Новости, 1992. – 304 с.
28. Экономика знаний : коллективная монография / отв. ред. В. П. Колесов. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 432 с.

Отримано 04.05.2012 р.

Н. М. Вдовенко

**Эволюция теоретических взглядов
на государственное регулирование развития аграрного сектора**

В статье обобщены результаты проведенных исследований эволюции теоретических взглядов на регулирование развития аграрного сектора. Установлено, что только то государство, которое имеет достаточный запас продовольствия, выходит с ним на зарубежные рынки, успешно развивается. Поэтому аграрный сектор может быть как причиной экономического кризиса страны, так и сферой, посредством которой кризис можно преодолеть. Доказано, что процесс конвергенции предпринимательства и государственного регулирования будет усиливаться, придерживаясь требований устойчивого развития (человек, экология, экономика) и развития аграрного сектора в рамках инновационной и инвестиционной модели.

Ключевые слова: аграрный сектор, государство, экономика, регулирование, рыбохозяйственное производство.

N. M. Vdovenko

Evolution of theoretical opinions to government control of development of agrarian sector

The article summarises the results of undertaken studies of evolution of theoretical looks at regulation of agrarian sector development. It is ascertained, the only state that has enough supplies of products to come to the foreign markets develops successfully. Therefore agrarian sector can be both the reason of the state economic crisis and sphere of crisis overcoming. It is proved, that the process of enterprises and governmental regulation convergence will grow, while holding the requirements of sustainable development (human, ecology, economics) and agrarian sector development within the bounce of innovative and investment model.

Keywords: agrarian sector, state, economics, regulation, fishing production.